

THE EFFECTS OF ECONOMIC PROBLEMS DURING THE POST-TITO PERIOD ON THE DISINTEGRATION OF YUGOSLAVIA

Yazar / Author: Res. Asst. / *Arş. Gör. Mehmet Turan Çağlar*¹

Abstract

Yugoslavia since its establishment has been one of the most interesting states of international relations with its sui generis structure and with its relations with the two blocs and its leading role within the Non-Aligned movement during the Cold War. However, after the Cold War, Yugoslavia witnessed one of the greatest human tragedies of the 20th century with the rapid disintegration process. There are many arguments about the disintegration of Yugoslavia. Roughly, the main arguments about the disintegration of Yugoslavia can be summarized as the economic argument, the ancient ethnic hatred argument, the nationalism argument, the cultural argument, the international politics argument, the role of personality argument and the fall of empires argument. While the nationalism argument comes to the forefront among these arguments, why the ethno-nationalist movements in Yugoslavia did not cause disintegration before the 1990s and what factors might influence the rise of ethno-nationalism in Yugoslavia's republics are seen as important questions. It is also an important question that how Yugoslavia which had been established with a nationalist idea as the unity of South Slavs was disintegrated by different nationalist movements. This is why the phenomenon that affects the rise of nationalist movements in Yugoslavia comes to an important position. In this context, Michael Hechter's concept of internal colonialism, which focuses on the relationship between nationalism and economy, comes into prominence. According to Hechter, who defines the concepts of nationality and nationalism as modern concepts, there is a direct relationship between nationalism and economy. Moreover, he argues that modern states consist of at least two different cultural groups. If the welfare and prosperity in the modern state is evenly distributed among different regions and different cultural groups, the construction of a common national identity becomes easier. But if prosperity and welfare is not evenly distributed among the regions and groups, ethnic groups would become more dominant actors in the political processes. This process also would strengthen the ethno-nationalist tendencies and ethnic identities would continue to preserve their importance even under a single state. Hechter's nationalism is important both in terms of why a common Yugoslav identity could not be constructed and how the economic problems that took place after the 1980s strengthened the ethno-nationalist identities in Yugoslavia. Historically, the economic differences between different republics in Yugoslavia prevented the construction of a common Yugoslav identity and resulted in the preservation of the importance of ethnic identities. In addition, the economic problems that began to appear in the 1970s became more prominent after the 1980s. Moreover, the death of Tito as a unifying figure for Yugoslavia further fueled the problems within the country. However, the increasing economic problems during the 1980s caused that different nationalist identities began to emphasize on their own nationalism, and the increasing ethno-nationalist tendencies became the most important reason for the disintegration of Yugoslavia. In other words, in accordance with Hechter's approach, as the economic problems such as external debt, unemployment and inflation deepened after 1980, the economic inequalities between the republics increased and increasing economic inequalities resulted in the reconstruction of ethno-nationalist identities which led to the disintegration of Yugoslavia.

Key Words: Yugoslavia, Internal Colonialism, Nationalism, Yugoslavian Economy, Post-Tito Period

¹ FMV Işık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, turan.caglar@isikun.edu.tr.

TİTO SONRASI DÖNEMDEKİ EKONOMİK SORUNLARIN YUGOSLAVYA'NIN PARÇALANMASINA ETKİLERİ

Özet

Yugoslavya kuruluşundan itibaren kendine has yapısıyla, Soğuk Savaş döneminde her iki kutba da mesafeli duruşuyla ve Bağlantısızlar hareketinin öncü aktörü olmasıyla uluslararası ilişkilerin en ilgi çekici devletlerinden biri olmuştur. Fakat Soğuk Savaş sonrası hızla parçalanma sürecine giren Yugoslavya, 20. yüzyılın en büyük insani trajedilerinden birine ev sahipliği yapmıştır. Yugoslavya'nın dağılmasıyla ilgili görüşler ortaya çıkmıştır. Kabaca, Yugoslavya'nın dağılmasıyla ilgili görüşler; ekonomik sebepler, tarihsel etnik nefret, milliyetçilik, kültürel sebepler, uluslararası politik sebepler, önemli siyasi figürlerin ortaya çıkışı ve kayboluşu ve imparatorluğun düşüşü yaklaşımı olarak sınıflandırılmaktadır. Bu görüşler içerisinde milliyetçiliğe yapılan vurgu ön plana çıksa da Yugoslavya'daki etno-milliyetçi akımların neden daha önce parçalanmaya sebep olmadığı ve etno-milliyetçiliğin yükselmesini etkileyen faktörlerin neler olabileceği önemli sorular olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca kuruluş aşamasında Güney Slavların bir araya gelmesi gibi yine milliyetçi bir idealde inşa edilen Yugoslavya'nın farklı milliyetçi akımlar tarafından nasıl parçalandığı Yugoslavya'da yaşanan dönüşüm açısından önemli bir sorudur. Bu yüzden Yugoslavya'daki milliyetçi akımların yükselmesine sebep olan gelişmeleri tetikleyen olgu önemli bir konuma gelmektedir. Bu bağlamda da milliyetçilikle ekonomi arasındaki ilişkiye odaklanan Michael Hechter'in dahili sömürgecilik kavramı ön plana çıkmaktadır. Milliyet ve milliyetçilik gibi kavramları modern kavramlar olarak gören Hechter için milliyetçilik ile ekonomi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Hechter'a göre çoğu modern devlet en az iki veya daha fazla farklı kültürel gruptan oluşur. Modern devlette refah farklı bölgeler ve farklı kültürel gruplar arasında eşit dağılırsa ortak bir ulus kimliğinin inşası kolaylaşmaktadır. Fakat eğer refah, bölgeler arasında eşit dağıtılmamış ise etnik gruplar, siyasal süreçlerde daha baskın olur. Bu süreç etno-milliyetçi eğilimleri kuvvetlendirir ve etnik kimlikler, tek bir devlet çatısı altında dahi olsalar önemini korumaya devam eder. Hechter'in milliyetçilik yaklaşımı, hem Yugoslavya'nın kuruluşu sonrası neden ortak bir Yugoslav kimliğinin inşa edilemediğini hem de 1980'ler sonrası meydana gelen ekonomik sorunların Yugoslavya içindeki etno-milliyetçi kimlikleri nasıl kuvvetlendirdiğini göstermesi açısından önemlidir. Tarihsel olarak Yugoslavya içindeki farklı cumhuriyetler arasındaki ekonomik farklılıklar, ortak bir Yugoslav kimliğinin kuruluşunu engellemiş ve bu farklılıklar, etnik kimliklerin önemlerini korumasıyla sonuçlanmıştır. Bunun yanı sıra 1970'lerde görünür olmaya başlayan ekonomik problemler 1980 sonrası daha da ön plana çıkmıştır. Ayrıca Tito gibi Yugoslavya adına birleştirici bir figürün de ölmesi ülke içerisindeki sorunları daha da körüklemiştir. Fakat 1980'lerde iyice artan ekonomik sorunlar, farklı kimliklerin kendi milliyetçiliklerini takip etmeleriyle sonuçlanmış ve artan etno-milliyetçi akımlar, Yugoslavya'nın dağılmasının en önemli sebebi olmuştur. Bir başka ifadeyle, Hechter'in yaklaşımına uygun olarak 1980 sonrası iyice belirginleşen dış borç, işsizlik, enflasyon gibi ekonomik sorunlar derinleştikçe cumhuriyetler arasındaki ekonomik farklılıklar daha da derinleşmiş, bunun sonucunda etnik milliyetçilikler yeniden inşa edilmiş ve dışlayıcı etnik kimlikler, Yugoslavya'nın dağılmasına sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya, Dahili Sömürgecilik, Milliyetçilik, Yugoslavya Ekonomisi, Tito sonrası Dönem

1. Giriş

Soğuk Savaş dönemi boyunca gerek farklı toplulukların birlikte barış içinde yaşayabilmeleri gerekse de dış politikada her iki kutba mesafeli durup Bağlantısızlar Hareketinde başrol oynaması açısından Yugoslavya ilgi çekici bir ülke haline gelmiştir. Tüm bu olumlu taraflarına rağmen, Soğuk Savaş sonrası dönemde hızla istikrarsızlaşmış ve kendisini iç savaşın içerisinde bulmuştur. Hem Yugoslavya'nın yaşadığı bu büyük dönüşüm hem de 1990'lar boyunca yaşanan çatışmalar ve insani trajediler birçok araştırmacının ilgi odağı haline gelmiş ve Yugoslavya'nın dağılmasındaki sebeplerle ilgili birçok farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu farklı görüşler kısmen dağılmanın

sebeplerini açıklamada birbirlerini tamamlasalar da kısmen de birbirleriyle çatışmaktadır. Dağılmanın sebeplerini açıklamaya çalışan görüşler, farklı zaman dilimlerine odaklanmış, farklı aktörler, farklı kavramlar ve farklı analiz düzeyleri, araştırmalar arasındaki temel farkları oluşturmuşlardır. Bu farklı görüşler içerisinde dağılmanın sebeplerini açıklamada hem temel faktörü bulmak hem de bu temel faktörün hangi zaman diliminde ön plana çıktığını analiz etmek ilgi çekici hale gelmiştir. Bunları yaparken de dağılmanın sebebini açıklamak için herhangi bir kuramın sürece uygulanıp uygulanamayacağını analiz etmek de konuya olan ilgiliyi arttırmıştır.

Dejan Jović'e göre (2001, ss.101-120) Yugoslavya'nın dağılmasındaki sebeplerle ilgili görüşler, 7 ana başlık altında sınıflandırılabilir. Bunlar; ekonomik sebepler, tarihsel etnik nefret, milliyetçilik, kültürel sebepler, uluslararası politik sebepler, önemli siyasi figürlerin ortaya çıkışı ve kayboluşu ve imparatorluğun düşüşü yaklaşımı olarak sınıflandırılmaktadır.² Bunlara Yugoslavya'da yaşanan elit rekabeti ve idari ve hukuki süreçler de eklenebilir. Tüm bu sebep ve yaklaşımların güçlü ve zayıf tarafları olmasına rağmen 1980 sonrası dönemde yaşanan ekonomik sorunlar diğer yaklaşımları desteklemesi açısından öne çıkmaktadır. Mareşal Josip Broz Tito'nun 1980'de ölmesi hem Yugoslavya devleti için kült bir figürün hem de toplumsal mutabakatta rol oynayan bir siyasinin ortadan kaybolması açısından önemlidir. Bunun yanı sıra, 1980'lerde Yugoslav'daki cumhuriyetlerde milliyetçi eğilimler yükselmiş, bu eğilimler sonucunda topluluklar kendi kültürlerine daha fazla vurgu yapmaya başlamış ve milliyetçi eğilimler, 1990'larda etnik çatışmalara temel oluşturmuştur. Bu gelişmeler göz önüne alındığında 1980 sonrası dönem Yugoslavya'nın dağılmasındaki en önemli dönem olarak ön plana çıkmaktadır. Bu gelişmelerin yanında, 1980'lerde Yugoslav ekonomisi önemli sorunlarla karşılaşmış ve farklı cumhuriyetlerin bu ekonomik sorunlara gösterdikleri tepki hem farklı topluluklar arasındaki gerilimleri hem de topluluk içi milliyetçi eğilimleri arttırmıştır. Bu yüzden Yugoslavya'da derinleşen ekonomik problemler hem farklı milliyetçi akımların yükselmesinde hem de ortak Yugoslav kimliğinin zayıflamasında önemli rol oynamıştır. Bir diğer ifadeyle, dönemin ekonomik sorunları, dağılmanın altında yatan diğer sebepleri olumlu veya olumsuz yönde etkilemesi açısından merkezi bir konuma sahiptir. Bu bilgiler ışığında Yugoslavya siyasetinde kilit rol oynayan Tito'nun ölümünden yine önemli bir figür olan Miloseviç'in iktidara geldiği tarih olan 1989 yılına kadarki dönemde yaşanan ekonomik problemleri araştırmak ilgi çekici hale gelmiştir.

Bu bilgiler ışığında araştırmanın temel sorusu; Tito sonrası dönemdeki ekonomik problemlerin Yugoslavya'nın dağılmasındaki rolünün ne olduğudur. Bu soruyu cevap ararken ekonomik problemlerin cumhuriyetler arasındaki ilişkileri nasıl etkiledikleri ve farklı cumhuriyetlerin ekonomik problemlere nasıl tepkiler gösterdiği gibi sorulara da cevaplar aranacaktır. Bunların yanı sıra milliyetçilik ve ekonomi arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu sormak, milliyetçiliğin yükselişinde ekonomik nedenleri anlamamıza yardımcı olabilecek bir sorudur. Bu dönemdeki ekonomi ve milliyetçilik arasındaki ilişkiyi incelerken de Michael Hechter'in milliyetçilik kuramının sürece uygulanıp uygulanamayacağına bakılacaktır.

Araştırma, giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kuramsal bir çerçeveye çizilip milliyetçilik ile ekonomi arasındaki ilişki aydınlatılmaya çalışılacaktır. Kavramsallaştırma aşamasında Michael Hechter'in dâhili sömürgecilik kavramı, ekonomi ve milliyetçilik kavramları arasındaki ilişkiyi

² Ayrıntılı bilgi için bakınız; Jovic, D., The Disintegration of Yugoslavia: A Critical of Explanatory Approaches, European Journal of Social Theory, Cilt: 4, Sayı: 1, 2001.

göstermesi açısından gerekli kuramsal çerçeveyi sağlamaktadır. Hechter'in dâhili sömürgecilik kavramı, 1980'ler boyunca Yugoslavya içindeki farklı cumhuriyetler arasında büyüyen eşitsiz ekonomik dağılımı ve bu dağılımın milliyetçi akımları nasıl etkilediklerini göstermesi açısından ön plana çıkmaktadır. Bu bölümde ayrıca ortak Yugoslav kimliğinin inşası için atılan adımların tarihsel dönüşümü, Yugoslavya'yı oluşturan toplulukların hem Yugoslav devletine hem de ortak Yugoslav kimliğine bakış açıları tartışılacaktır.

İkinci bölüm önceki bölümün açıklaması olup, aynı zamanda araştırmanın temel bölümü olacaktır. Bu bölümde Yugoslavya'nın içsel ve dışsal dinamikleri sonucunda yaşadığı ekonomik problemler gösterilecek ve bu problemlerin topluluklar üzerindeki etkileri araştırılacaktır. 1980'ler boyunca Yugoslavya'da yaşanan yüksek enflasyon, borç krizi gibi ekonomik sorunlar belirtilip, aynı zamanda 1980'lerin başından sonuna kadar olumsuz yönde değişen ekonomik büyüme, kişi başına düşen gelir gibi veriler gösterilecektir.

Üçüncü bölümde ise 1980'ler boyunca yaşanan ekonomik sorunlar ile zayıflayan ortak Yugoslav kimliği ve güçlenen topluluk milliyetçilikleri arasındaki ilişkiler gösterilecektir. Toplulukların 1980'ler boyunca kendi kimliklerini yeniden nasıl yorumladıkları gösterilecek ve bu yeni yorumlamaların etno-milliyetçi akımları nasıl etkiledikleri anlatılacaktır. Bu bölümde, aynı zamanda ekonomi ile milliyetçilik ilişkisine bakılarak dahili sömürgecilik kavramının Yugoslavya örneği açıklanacaktır.

2. Kuramsal Çerçeve ve Tarihsel Arka Plan

Yugoslavya'da ekonomik sorunlar her ne kadar 1980'lerde ortaya çıkmasa da 1980'ler boyunca bu sorunlar iyice derinleşmiş ve Yugoslavya siyaseti üzerine doğrudan etkide bulunmuştur. Bunun yanı sıra Yugoslavya'daki milliyetçi akımlar her zaman var olmakla birlikte 1980'ler boyunca iyice görünür hale gelmiş ve zamanla geri döndürülemez bir noktaya ulaşmıştır. Bu yüzden 1980'ler boyunca Yugoslavya'da kötüleşen ekonomi ve yükselen milliyetçilikler arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını incelemek ilgi çekici hale gelmiştir. Bu ilişkiyi kuramsal bir çerçeveye oturtmak için ise Michael Hechter'in milliyetçilik kuramı, ekonomi ve milliyetçilik arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından ön plana çıkmaktadır. Hechter'in milliyetçilik kuramında merkezi öneme sahip olan "dahili sömürgecilik" kavramı sadece 1980'lerin Yugoslavya'sını açıklamakla kalmaz, aynı zamanda tarihsel süreçte Yugoslavya'da neden bir ortak Yugoslav kimliğinin kurulmadığını da anlamlandırmaya yardımcı olur. Bunun için Yugoslavya'daki kimliklerin tarihsel dönüşümünü dahili sömürgecilik kavramı üzerinden analiz etmek hem süreci anlamada kuramsal bir çerçeve çizmeye hem de kuramın sürece uygulanmasına yardımcı olmaktadır.

2.1. Michael Hechter'in Milliyetçilik Kuramı ve Dahili Sömürgecilik Kavramı

Milliyetçiliğin modernist yorumcuları, milliyet ve milliyetçilik gibi kavramları modernleşme ve endüstriyelleşme sonucu ortaya çıkan kavramlar olarak görürler ve milliyet kavramının modernizm ile ortaya çıkan bir kavramlar olduğunu savunurlar (Özkırıklı, 2000, s.85). Yugoslavya'da tarihsel anlamda milliyetçi fikirlerin yeniden kurgulanması ve tarihin ve kimliğin yeniden inşası göz önüne alındığında, Yugoslavya'daki milliyetçi akımları açıklamak için modernist anlayış iyi bir çerçeve oluşturmaktadır. Yüzyılın başında güney Slav halklarının birliği amacıyla kurulan devlet, yüzyılın sonunda farklı etnik kimliklerin farklı yeni devletlere sahip olma amacına dönüşmüştür. Bu yüzden kültürel anlamda kimliklerin modernizm öncesinde

var olduğunu kabul etsek dahi bu kültürel kimliklerin zamanla ve yorumla nasıl dönüştürüldüğünü ve bu dönüşümün milliyet kavramlarını nasıl farklılaştırdıklarını göstermesi açısından modernist yaklaşım, milliyet ve milliyetçilik kavramlarını daha fazla açıklama gücüne sahiptir. Michael Hechter da milliyet kavramını modern bir ürün olarak kabul etmekle birlikte, milliyetçiliğin ekonomik dönüşümün bir ürünü olduğunu iddia eder (Özkırmı, 2000, s.86) ve bu iddiası doğrultusunda Britanya'daki Anglosakson gruplarla Kelt gruplar arasındaki ilişkileri ve bu grupların kimlik inşalarını, ekonomik ilişkiler ve dönüşüm üzerinden inceler.

Britanya örneği üzerinden milliyetçilik kuramına katkıda bulunan Hechter'in milliyetçilik anlayışı açısından ön plana çıkan ilk nokta homojen ulusların bulunmaması, çoğu modern devletin en az iki veya daha fazla kültürel gruptan oluşması (1975, s.4) ve ulusal kimliğin aynı toplumsal gruba üyelik ve bağlılığı sağlayan toplumsal olarak inşa edilmiş bir bağ olarak tanımlanmasıdır (Hechter, 1975, ss.4-5). Bir başka ifadeyle, Hechter açısından ulus kimliği inşa edilen bir kimliktir ve bu inşa sürecinde ön plana çıkan en önemli nokta farklı kültürel gruplar arasındaki ilişkilere. Modern devletler içerisindeki farklı kültürel ve etnik gruplar arasındaki ilişkileri analiz etmeye çalışan Hechter açısından ön plana çıkan ikinci önemli nokta etnik gruplar arasındaki ilişkilerin nasıl ortaya çıktığıdır. Grup içi dayanışmaları inceleyerek etnik gruplar arasındaki ilişkileri analiz etmeye çalışan Hechter için etnik gruplar arasındaki ilişkileri çözmenin iki yolu vardır. Bunlardan biri asimilasyon, diğeri ise milliyetçiliktir (Özkırmı, 2000, s.97). Fakat Hechter açısından gerek asimilasyon gerekse milliyetçiliği etkileyen en önemli etken ekonomidir. Bu bağlamda Hechter için ön plana çıkan üçüncü nokta, aynı modern devlette bulunan farklı kültürel gruplar arasındaki ilişkiyi doğrudan şekillendiren ekonomi ve milliyetçilik arasındaki ilişkidir. Hechter'in milliyetçilik kuramına göre ülke sınırları içerisinde gerçekleşen eşitsiz modernleşme süreci iki farklı toplumsal grup ortaya çıkarır. Bu grupların temel farkı ise bir grubun gelişmiş diğerrinin ise daha az gelişmiş olmasıdır (Hechter, 1975, ss.9-10). Bu iki farklı ekonomik ve kültürel grup arasındaki ilişki ise doğrudan kimlik inşa süreçlerini etkiler. Grup kimlikleriyle farklı kültürel gruplar arasındaki ekonomik ilişkiler doğrudan milliyetçi akımları etkilemekte ve bu etki, ulusal kimliklerin inşasını kuvvetlendirmekte veya zayıflatmaktadır. Eğer ulusal gelişme süreçleri sonrasında farklı kültürel gruplar ulusal kimliğe entegre ve asimile olabilirse yerel ve bölgesel kültürler önemini kaybedip tek bir ulusal kimlik kurulabilir. Fakat ulusal gelişim süreçlerinin farklı olduğu durumlarda ise farklı kültürel gruplar, kendi kültürel kimlikleri üzerinden etno-milliyetçi kimliklerini inşa etme eğilimi gösterir.

Hechter'in ekonomi temelli milliyetçilik anlayışında dördüncü olarak ön plana çıkardığı ve yaklaşımının temelini oluşturan kavram ise dahili sömürgecilik kavramı ve bu kavram üzerinden incelediği farklı bölgeler arasındaki ekonomik ilişkilerdir. Hechter, farklı gruplar arasındaki ekonomik ilişkiyi ülke içerisinde ortaya çıkan merkez ve çevre üzerinden incelemektedir. Asimilasyon için gerekli durum, endüstriyelleşme sonrası refahın farklı bölgeler arasında eşit dağıtılmasıdır. Eğer refah farklı bölgeler arasında eşit dağılmış ise kültürel farklılıklar toplumsal temelde anlamlı olmaktan çıkacak ve siyaset, ulusal partiler yoluyla yürütülebilecektir (Hechter, 1975, s.8). Bu yolla belirli bir toprak parçası içerisinde farklı ekonomilerin, siyasaların ve kültürlerin rekabetinin yerine tek ulusal ekonomi, siyaset ve kültür inşa edilebilecektir (Hechter, 1975, s.17). Bir başka ifadeyle, refahın dağılımının adil olduğu durumlarda ortak ulusal kimliklerin inşası daha kolay olacak ve farklı kültürel grupların asimilasyonu gerçekleşecektir. Eğer refah bölgeler arasında eşit dağıtılmamış ise etnik gruplar, siyasal süreçlerde daha baskın olacak ve bu süreç milliyetçi eğilimleri kuvvetlendirecektir. Hechter açısından ülke içerisindeki toplumsal ve ekonomik ayırım aynı zamanda

doğrudan kaynakların ve gücün, bu ayrımlar doğrultusunda dağılmasına yol açar. Bütün bu süreç, etnik kimliklerin güçlenmesine yol açarak grup içi dayanışmaları arttırırken (Hechter, 1975, s.10) kaynaklara ve yönetime sahip olmak için farklı etnik gruplar arasında rekabete sebep olur (Hechter, 1975, s.11). Aktörler arasında rekabetin artmasıyla ülke içerisinde farklı gruplar arasındaki gerilimleri tırmandırırken çevre ile merkez arasındaki ilişkinin adaletsiz bir şekilde devam etmesi sonucunda çevredeki topluluklar, sömürü düzeninden kurtulma adına ulusal bağımsızlık arayışına girerler (Hechter, 1975, s.10). Bir diğer ifadeyle, dahili sömürgecilik, kültürel veya toplumsal olmaktan daha çok ekonomiktir (Chaloult ve Chaloult, 1979, s.87)

Kısaca Hechter'in milliyetçilik anlayışında gruplar arasındaki ekonomik ilişkiler merkezi bir konuma sahiptir ve bu ilişkiler, hem kültürel hem de siyasal ilişkileri doğrudan şekillendirmektedir. Bir başka ifadeyle, ülke içerisindeki merkez ve çevre arasındaki ilişki, ortak bir kimliğin oluşup oluşmamasını doğrudan belirlemektedir. Merkez ve çevre arasındaki ilişkinin doğrudan bir sömürü ilişkisinde olduğu ve refahın eşitsiz bir şekilde dağıldığı durumlarda gruplar arasındaki rekabet artmakta, grup kimliklerine olan vurgu daha da kuvvetlenmekte ve etno-milliyetçi yaklaşımlar plana çıkmaktadır. Merkez ve çevre arasındaki ilişkilerin daha adil olduğu bir durumdaysa ortak kimliğin inşası kuvvetlenmekte ve farklı kimliklerin ortak kimliğe asimilasyonu daha kolay hale gelerek ulusal kimlik inşa edilebilmektedir.

Yugoslavya'daki cumhuriyetler arasında var olan ekonomik farklılıklar, zengin kuzey bölgesi ve fakir güney bölgesinin varlıkları ve bu bölgeler arasındaki ilişkiler, ortak bir Yugoslav kimliğinin oluşturulmasının önündeki en önemli engeller olmasının yanında, bu ekonomik farklılıklar etnik kimliklerin canlılığının korunmasına sebep olmuştur. 1980'ler boyunca yaşanan ekonomik sorunlar ise farklı bölgeler arasındaki ilişkileri daha da çok germiş ve her cumhuriyet bu sorunlara etno-milliyetçi cevaplar geliştirmiştir. Bu yüzden bölgeler arası ekonomik farklılıklar tarihsel anlamda etnik kimliklerin canlılığının korunmasını getirirken 1980'lerde yaşanan önemli ekonomik krizler, bölgeler arasındaki ekonomik eşitsizliği daha da arttırmış ve bu artan eşitsizlik, etnik kimliklerin daha da ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Tüm bu süreçte 1990'larda Yugoslavya'nın dağılmasına yol açmıştır.

2.2. Yugoslav Kimliği ve Tarihsel Arka Plan

Yugoslavya'daki problemler her ne kadar Tito'nun ölümü sonrası daha görünür hale gelse de yaşanan problemler, yapısal ve uzun dönemli problemlerdir. Yugoslavya'daki uzun dönemli problemler; ekonomik problemler, siyasi problemler ve kültürel problemler olarak sınıflandırılabilir. Siyasi problemler; merkezi devletin azalan etkinliği ve zamanla ortaya çıkan yeni güç merkezlerinin rekabeti, ekonomik problemler; melez ekonomik sistemin ürettiği yapısal ekonomik problemler ve Yugoslav devletinin yeteri kadar zenginlik ve ekonomik fırsatlar yaratamaması, kültürel problemlerse Yugoslav devletinin ortak bir ulusal kimlik oluşturmadaki başarısızlığı ve Yugoslav kimliğine doğrudan rakip ve tehdit olan farklı topluluk kimliklerinin yükselişini engellememesi olarak özetlenebilir (Wachtel ve Bennett, 2009, s.14).

2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni Yugoslav devleti, eşit haklara sahip 6 farklı cumhuriyetin bir araya gelmesi ile kurulmuş olup, "Birlik ve Kardeşlik" sloganı yeni devletin temel sloganı olmuştur. Siyasi elit için savaş sonrası dönemde birlik kavramı kardeşlik kavramından daha öndeydi ve birlik vurgusuyorsa aslında farklı kimliklerin bir arada yaşamasından daha öte yeni bir devlete ortak bir kimlik arayışını simgelemekteydi. 1950 ve 1960'ların başında siyasi elit, birlik sloganıyla da uyumlu olarak Yugoslavya içerisinde homojenleşme politikalarına ağırlık verdi (Wachtel ve

Bennett, 2009, s.18). Liderlik, Yugoslav ulusal bilincini arttırma ve ortak bir Yugoslav kimliği kurmak için bir sürü kampanya yürüttü. Bu dönemde yeni Yugoslav kültürel ve mesleki organizasyonları kurulup, okullarda ortak Yugoslav ders kitapları ve müfredatları hazırlandı. 1954 yılında Yugoslav dil bilimciler, Sırp-Hırvat dil temelinde ortak bir dil oluşturma kararı aldılar. (Pavkovic, 1997, ss.61-62). 1950'ler boyunca siyasi iktidar ortak kültür temelinde kurulması amaçlanan bir ortak Yugoslav kimliğini kurgulamaya çalıştı ve bu doğrultu da Yugoslavya'da yaşayan halkların ortak özelliklerini ön plana çıkarıp bir çeşit Yugoslav milliyetçiliği oluşturmaya çalıştı. (Pavkovic, 1997, s.191). 1950'ler boyunca Tito'nun Yugoslavya'sı ideolojik ve ekonomik entegrasyonun kimlikler arasındaki farklılıkların üstesinden geleceğini ümit etti (Wachtel ve Bennett, 2009, s.18). Tüm bu çabalara rağmen Yugoslavyacılık kavramı ülke içerisinde istediği başarıyı elde edemedi ve 1960'larla birlikte birlik vurgusu kardeşlik vurgusuna kaymak zorunda kaldı.

“Kardeşlik” sloganına vurgu ortak bir Yugoslav kimliğinin inşasından daha çok farklı etnik ve milli kimliklerin bir arada yaşamasını simgelemektedir. 1950'ler boyunca ortak Yugoslav kimliğinin kurulması için gösterilen çabalar, 1960'larda anayasal adem-i merkeziyetçilik ve ekonomik faaliyetlerin cumhuriyetler temelinde gelişmesiyle yara almış, 1974 anayasası ile cumhuriyetlere verilen özyönetim hakları ortak Yugoslav kimliği idealini zayıflatmıştır (Joviç, 2001, s.105). Bu yüzden yeni kurulan devlette ön planda olan birlik anlayışının zamanla idari ve siyasi anlamda kardeşlik anlayışına kayması uzun vadede topluluk milliyetçiliklerinin yükselmesine hatta yeniden keşfedilmesine yol açmıştır. Siyasal dönüşümün yanı sıra 1973 petrol krizi gibi 1970'lerde baş göstermeye başlayan ekonomik sorunlar da cumhuriyetlerin ekonomik anlamda daha fazla kendi çıkarlarına vurgu yapmasına ve birlik anlayışından uzaklaşmaya zemin hazırlamıştır. Ayrıca 1974 anayasası ile cumhuriyetlerin artan ekonomik özerklikleri, ortak Yugoslav pazarından bölgesel cumhuriyet temelli pazarlara dönüşümü getirmiştir (Zizmond, 1992, s.105). Yine de 1970'lerdeki ekonomik sorunlar 1980'ler kadar derin olmamış ve bu yüzden de gruplar arasında büyük gerilimler ortaya çıkmamıştır. Kültürel anlamda ise federal eğitim sisteminin olmaması, kültür ve eğitim alanında homojenleşmeyi engellemiş ve bu durum ortak Yugoslav kimliğinin kurulmasının önündeki en önemli engellerden biri olmuştur (Wachtel ve Bennett, 2009, s.16). Tüm bu sorunlar; Yugoslavya tarihinde önemli bir yer tutmasına, ortak Yugoslav kimliğinin kurulmasına engel olmasına ve de topluluk kimliklerini ve cumhuriyetleri ön plana çıkarmasına rağmen 1980'lere kadar Yugoslavya'da büyük gerilimler yaşanmamıştır. Fakat, tüm bu yapısal sorunların yanı sıra 1980'lerde iyice derinleşen ekonomik sorunlar topluluklar arasında gerilimleri ve bölgeler arasında eşitsizlikler arttırmış, bütün cumhuriyetler ekonomik sorunlardan derinden etkilenmiş ve bu etkilenme cumhuriyetler arasındaki ilişkileri bozmuştur. Sonuç olarak, 1980'lerde iyice bozulmaya başlayan cumhuriyetler arasındaki ilişkiler, Yugoslavya'da toplumsal mutabakatı zayıflatmış ve 1990'larda parçalanmayı getirmiştir. Bu yüzden 1980'ler boyunca yaşanan ekonomik sorunlar, topluluk milliyetçiliklerinin yükselmesindeki ve Yugoslavya'nın dağılmasındaki en temel gelişme olmuştur. Kısacası 1950'lerde ön planda olan birlik vurgusu 1960 ve 1970'lerde cumhuriyetlere hem idari hem de ekonomik anlamda daha fazla hak tanınmasıyla kardeşlik sloganına kaymaya başlamıştır. 1980'lerde derinleşen ekonomik sorunlarla birlikteyse bu ideal de ortadan kalkmaya başlamış ve kurucu sloganların ortadan kalkması 1990'larda Yugoslavya'nın dağılmasını getirmiştir.

3. Tito Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Problemler

Her ne kadar yapısal ekonomik, siyasi ve kültürel sorunlar, Yugoslavya tarihi boyunca mevcut olsa da Tito'nun ölümü sonrası sorunlar daha görünür hale gelmiştir. Tito'nun karizmatik lider olarak Yugoslavya siyasetinden çıkması önemli bir gelişme olsa dahi 1980'ler boyunca yaşanan en temel sorun 1970'lerde başlayan bazı ekonomik sorunların 1980'lerde daha derinleşmesi ve hatta yeni ekonomik sorunların 1980'ler boyunca diğer sorunlara eklenmesi olmuştur. Bu yüzden bölgeler arası ekonomik farklılıklar, Yugoslavya tarihi boyunca mevcut olsa da 1980'lerde yaşanan ekonomik problemler, bu farklılıkları, cumhuriyetler açısından katlanılamaz noktaya getirmiştir.

Yugoslav devletinin kuruluşundan sonra siyasi elitler, ideolojik ortak temelin ve ekonomik gelişmenin ülkedeki etnik gruplar ve bölgeler arasındaki sorunları ortadan kaldıracığını düşündü (Cohen, 1993, s.26). Her ne kadar bölgeler arası ekonomik farklılıklar hiç bir zaman ortadan kalkmasa da 1950'ler ve 1960'lar boyunca gerçekleşen ekonomik büyüme, farklı gruplar arasında herhangi bir gerilimin ortaya çıkmasını engelledi. Bu yıllar boyunca merkezi hükümetin yaptığı endüstriyel atılımlar, yurtdışında çalışan Yugoslav işçilerin ülkeye gönderdikleri dövizler ve turizm sektöründen kazanılan paralar, Yugoslav ekonomisine sürdürülebilir bir gelişme ivmesi kazandırdı (Pavkovic, 1997, s.65). Bu 20 yıllık süreçte, gayri safi yurtiçi hasıla, kişi başına düşen gelir, büyüme oranı gibi rakamlar, Yugoslavya tarihindeki en yüksek seviyelerine ulaştı (Cohen, 1993, s.30). Bu dönemde ülkeye sağlanan batı yardımları da Yugoslavya'nın ekonomisine olumlu katkıda bulundu.

1970'lerde ise bu ekonomik durum olumsuz yönde dönüşmeye başladı. 1973 OPEC petrol krizi, Yugoslavya ekonomisini olumsuz etkilemesinin yanı sıra (Payne, 1991, s.397) Batı'dan Yugoslavya'ya aktarılan yardımların düşmesine de sebep oldu. 1970'lerin ortasından itibaren Batı'da yaşanan ekonomik sorunlar sonucu, Yugoslavya'ya sağlanan uluslararası krediler azaldı ve ülke dışından ülke içine giren para miktarı düştü. Yine de bu dönemde enerji ve teknoloji maliyetleri artmasına rağmen, Yugoslavya çok derin ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmadı. 1970'ler boyunca hem endüstride hem de tarımdaki ekonomik büyüme oranları 1960'lardaki oranlar seviyesinde devam etti (Cohen, 1993, s.34). Kısacası 1970'lerde ekonomik sorunlar Yugoslavya'da görünür hale gelse dahi bu sorunlar 1980'lerdeki boyutlarıyla kıyaslandığında çok daha sınırlıydı. 1980'lerde derinleşen ekonomik sorunlar ise sadece tüm sektörleri etkilemekle kalmayıp aynı zamanda tüm cumhuriyetler de bu problemlerden olumsuz etkilendi.

Tito'nun ölümü sonrasıysa Yugoslavya'daki ekonomik sorunlar daha da derinleşti ve bu sorunlar, ülke içinde milliyetçi akımların yükselmesine sebep oldu. Tüm ekonomik sorunların yanında Batı'nın maddi desteği önceki on yıllarla kıyaslandığında 1980'lerde iyice azaldı ve bu da Yugoslav yönetiminin ekonomik sorunların üstesinden gelme şansını daha da azalttı. 1980'ler boyunca yabancı yatırımlar daha gelişmiş altyapısı olan Hırvatistan ve Slovenya'ya yapılırken Sırbistan ve daha az gelişmiş güney cumhuriyetlerine yabancı yatırım miktarları düştü (Brown, 1997, s.303). Bu da zengin kuzey ile fakir güney bölgelerinin arasındaki ekonomik farklılıkların daha da büyümesine sebep oldu. Kısacası 1980'ler boyunca ekonomik durgunluk görünür hale geldi ve bu durgunluk hali, iç istikrarsızlığa etkide bulundu (Zizmond, 1992, s.105).

1980'lerdeki tüm bu gelişmelerin yanı sıra gelişmiş kuzey cumhuriyetlerin ekonomik anlamda büyük ölçekli verimli işletmeler ve kamu hizmetleri üzerine kuruluyken az gelişmiş güney cumhuriyetlerin küçük ölçekli özel tarım ve zanaata dayanması (Brown, 1997, s.301), bir diğer deyişle kuzey ve güney bölgelerindeki

ekonomik yapıların tamamen birbirinden farklı olması makro-ekonomik önlemlerin başarı şansını azaltmıştır. Yaşanan ekonomik sorunlar sonucunda bütün cumhuriyetlerin ekonomik sorunlar yaşamasının dışında bölgeler arasındaki ekonomik eşitsizlikler daha da artmıştır. Özyönetim sistemi ise 1980'ler boyunca doğrudan bölgeler arasındaki gelir dağılımını olumsuz etkilemiş (Zizmond, 1992, s.110) ve tüm bu gelişmeler sonucunda her cumhuriyette milliyetçi eğilimler yükselmiştir. Tüm bu ekonomik sorunlar sonucunda 1980'lere gelindiğinde Yugoslavya hızla artan enflasyon, yüksek oranda işsizlik, büyük bir dış borç ve önemli gıda krizleriyle karşı karşıya kalmıştır (Cohen, 1993, s.45).

3.1. Büyüme Oranları ve Kişi Başına Düşen Gelir İstatistikleri

1980'ler boyunca görünen en önemli ekonomik sorunlardan biri düşen ücretlerdir. 1988 yılında ülkedeki ücretler, bir önceki yıla kıyasla %24 oranında düşmüştür ve 1985 yılında bir işçinin ortalama geliri 1979 yılına kıyasla %26 daha azdır. Kısacası ülkedeki çalışanların cebine giren para 1970'lerle kıyaslandığında 1980'lerde çok daha azdır. Ayrıca, daha önceki dönemlerle kıyaslandığında birçok ekonomik gösterge negatif bir yönde gelişmiştir. Ülke genelinde gayrisafi yurt içi hasıla 1959-1964 döneminde %8.8, 1967-1972 döneminde %6, 1973-1979 döneminde %6.1 iken 1980-1984 döneminde %0.4 oranına kadar düşmüştür. Kişi başına düşen GSYH ise 1959-1964 döneminde %7.7, 1967-1972 döneminde %5, 1973-1979 döneminde %5.1 iken 1980-1984 döneminde %-0.3 oranına gerilemiştir (Cohen, 1993, s.35). Gayrisafi yurt içi hasılanın yanında gayrisafi milli hasıla oranı da 1980'lerde çok büyük düşüş yaşamıştır. 1953-1964 döneminde %8.6, 1965-1973 döneminde %5.3, 1974-1979 döneminde ise %6.3 olan gayrisafi milli hasıla oranı 1980-1989 yılları arasında %0.7'ye kadar düşmüştür (Zizmond, 1992, s.106).

Tablo 1: 1954-1984 Arası Yugoslavya'nın Ekonomik Büyüme Göstergeleri

Kaynak: Cohen, 1993, s. 35.

Yıllık Ortalama Büyüme Oranı %				
Değişken	1959-1964	1965-1972	1973-1979	1980-1984
GSYH	8.8	6.0	6.1	0.4
Kişi Başına Düşen GSYH	7.7	5.0	5.1	-0.3
Endüstrideki GSYH	12.2	6.6	7.5	2.1
Emek Verimliliği	4.8	4.3	2.7	-2.0
Tarımdaki GSYH	3.6	2.0	2.2	2.9
Gerçek Kişisel Gelir	6.3	6.1	2.7	-2.0

Yine 1980'leri daha önceki dönemlerle kıyasladığımızda, 1980'lerde sektörel üretim oranlarında büyük düşüşler yaşadığını görülmektedir. 1953-1964 arasında

%12.7, 1965-1973 döneminde %6.9, 1974-1979 döneminde %6.3 oranlarında olan sanayi üretim, 1980-1989 döneminde %2.4 oranına düşmüştür. Tıpkı sanayi üretimi gibi tarım üretiminde de 1980-1989 yılları arasında büyük düşüş yaşanmış, 1953-1964 arasında %7.2, 1965-1973 döneminde %1.8, 1974-1979 döneminde %2.4 oranlarında olan tarım üretimi, 1980-1989 döneminde %0.5'e kadar gerilemiştir (Zizmond, 1992, s.106)

Tablo 2: Yugoslav Ekonomisinin Yüzde Cinsinden Ortalama Yıllık Büyüme Oranları

Kaynak: Zizmond, 1992, s. 106.

	1953-1964	1965-1973	1974-1979	1980-1989
GSMH	8.6	5.3	6.3	0.7
Sanayi Üretim	12.7	6.9	7.6	2.4
Tarım Üretimi	7.2	1.8	2.4	0.5
Emek Verimliliği	2.2	3.2	1.7	-1.3
İşsizlik Oranı	5.2	7.9	12.5	15.3
Tüketici Fiyatları	4.0	14.2	18.2	108.7

3.2. Dış Borç

1980'lerde daha görünür hale gelen bir diğer ekonomik problem, yüksek orandaki dış borç olmuştur. Hatta yüksek orandaki borç miktarının Yugoslavya'da hiper enflasyona sebep olduğu ve borç ve enflasyon ikilisinin Yugoslavya'nın ekonomik çöküşünde en büyük pay sahibi olduğu iddia edilmektedir (Brown, 1997, s.303). Ayrıca, bu dönemde IMF'nin dış borçların ödenmesi için kamu harcamalarında kesinti yapılması yönünde yaptığı baskılar topluluklar üzerindeki huzursuzluğu daha da artırdı (Brown, 1997, s.306). 1982 yılında Yugoslavya'nın dış borcu 18 milyar doların üstüne çıkmıştı ki bu oran yaklaşık Yugoslavya'da üretilen toplumsal ürünün yarısına denk geliyordu. Yabancı kredilerin üretken olmayan ve kâr getirmeyen alanlara yatırılması, bu kredilerin geri ödenmesini çok zor hale getiriyordu (Pavkovic, 1997, s.77). Toplam borç miktarı ise 1980'lerde hep yüksek rakamlarda seyretti ve bir türlü bu borç miktarı düşürülemedi. Borç miktarı 1985'te 18.2 milyar dolar, 1986'da 19.2 milyar dolar, 1987'de 20.5 milyar dolar, 1988'de 18.7 milyar dolar ve 1989'da 18.5 milyar dolardı (Prasnikar ve Pregl, 1991, s.192). Yüksek seviyelerde seyreden borç miktarı Yugoslav ekonomisinin 1980'lerde yaşadığı en büyük ekonomik problemlerden biri oldu ve 1980'ler boyunca 18 milyar doların üstünde seyretti.

3.3. İşsizlik

1980'lerde çok büyük bir sorun haline gelen bir diğer ekonomik sorun, yüksek işsizlik olmuştur. 1953-1964 arasında %5.2, 1965-1973 döneminde %7.9, 1974-1979 döneminde %12.5 seviyelerinde olan işsizlik oranı, 1980-1989 döneminde %15.2'e kadar yükselmiştir (Zizmond, 1992, s.106). Bu yüksek oran 1980'lerin ikinci yarısında da benzer boyutlarda devam etti ve işsizlik, Yugoslav ekonomisinin temel sorunlarından

biri haline geldi. İşsizlik oranı 1985'te %13.7, 1986'da %13.9, 1987'de %13.6, 1988'de %14.1 ve 1989'da %14.8 oranlarında oldu (Prasnikar ve Pregl, 1991, s.192). Kasım 1990'da ülkedeki işsizlik oranı kasım 1989'la karşılaştırıldığında %10.6 oranında arttı ve ülkede işsiz sayısı 1.4 milyon civarına ulaştı (Zizmond, 1992, s.109). Kısacası işsizlik oranı 1980'ler boyunca %13'ün altına indirilememiş ve tıpkı borç miktarı gibi yüksek seviyelerde seyretmiştir. Bunların yanında artan işsizlik, topluluklar arasındaki tahammülsüzlükleri daha da arttırmıştır (Hodson, Sekulic ve Massey, 1994, s. 1538).

Tablo 3: 1985-1989 Arası Ekonomik Göstergeler

Kaynak: Prasnikar ve Pregl, 1991, s. 192.

	1985	1986	1987	1988	1989
İşsizlik Oranı	13.7	13.9	13.6	14.1	14.8
Toplam Borç	18.2	19.2	20.5	18.7	18.5

3.4. Enflasyon

Bir diğer önemli ekonomik sorun ise Yugoslavya'da her yıl artan enflasyon olmuştur. Her ne kadar enflasyon oranları 1970'ler boyunca yüksek olsa da 1980'ler boyunca sürekli bir şekilde arttı ve Yugoslavya'daki ekonomik sorunların en temel sebeplerinden birini oluşturdu. 1952-1979 yılları arasında ortalama %12 civarı, 1975-1979 yılları arasında ortalama %16.5 civarı olan enflasyon oranı 1980-1984 dönemi baz alındığında %39'a kadar yükseldi (Payne, 1991, s.395). Yıl temelinde alındığında ise 1971 yılında %18, 1979 yılında %23.1 olan enflasyon oranı, 1986 yılında %91.6, 1987'de %168.7, 1988 yılında ise %240.5 oranlarına kadar yükselmişti (Lahiri, 1991, s.756-757). Farklı dönemlerdeki tüketici fiyatları karşılaştırıldığında da 1980'lerde çok büyük bir artış gözlemlenmekteydi. 1953-1964 arasında %4, 1965-1973 döneminde %14.2, 1974-1979 döneminde %18.2 oranlarında olan tüketici fiyatları, 1980-1989 döneminde %108.7'ye kadar fırlamıştı. 1989 yılına gelindiğindeyse tüketici fiyatlarındaki aylık artış oranı %58 seviyelerine kadar ulaştı (Zizmond, 1992, ss.106-108).

Tablo 4: Yugoslavya'da Enflasyon Oranı (1971-1988 Arası)

Kaynak: Lahiri 1991, s. 756-757.

Yıl	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Enflasyon (TÜFE)(%)	18	16.2	21.1	23.1	20.8	9.4	13.1	16.5	23.1
Yıl	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Enflasyon (TÜFE)(%)	57.5	35.6	32.7	60.1	53.1	75.4	91.6	168.7	240.5

Tüm bu ekonomik sorunlar, Yugoslavya genelinde toplumsal hoşnutsuzluklara doğrudan katkıda bulundu. 1980'ler boyunca ülke çapında gerçekleştirilen grevler ve kitle gösterileri, toplulukların ekonomik durum ile ilgili olan hoşnutsuzluklarını

gösterme konusunda önemli araçlar haline geldi. Sadece 1988 yılında yaklaşık 4 milyon kişi hoşnutsuzluklarını göstermek için Yugoslavya genelinde kitle gösterilerinde yer aldı (Cohen, 1993, s.45). Tüm bu ekonomik sorunlarla da ilişkili olarak ülke genelinde etno-milliyetçi eğilimler arttı ve yaşanan ekonomik sorunlar milliyetçi söylemlerin önemli bir parçası haline geldi.

4. 1980'lerde Kimliklerin Yeniden İnşası ve Milliyetçiliğin Yükselişi

1980'ler boyunca yaşanan ekonomik ve diğer sorunlar ve Tito gibi birleştirici bir figürün ölmesi, Yugoslavya'da etno-milliyetçiliklerin yükselmesine neden olmuştur. Bu şartlar altında her cumhuriyet kendi öz çıkarının peşinde koşmuş ve bunu yaparken tarihi ve geçmişi bazı durumlarda yeniden yorumlamışlardır. Cumhuriyetlerin geliştirdikleri yeni refleksler, Yugoslav ortak kimliğine doğrudan zarar verip toplumsal mutabakatı sakatlamıştır. Artan milliyetçi eğilimler içindeyse yaşanan ekonomik sorunlar önemli bir konuma sahip olmuş ve bölgeler arasındaki artan ekonomik eşitsizlikler, parçalanmasının en temel sebeplerinden birini oluşturmuştur.

4.1. Etno-Milliyetçi Kimliklerin Ekonomik Sorunlara Verdiği Tepkiler

1980'ler boyunca yaşanan ekonomik sorunlar, etno-milliyetçi eğilimlerin artmasındaki en önemli sebeplerden biridir. Bu dönemde zengin ve fakir bölgeler arasındaki ekonomik farklılıklar artmış ve artan farklılıklar, Yugoslavya özelinde modern ve üretken toplumlar ile geleneksel ve ilkel toplumlar gibi sosyolojik ayrımları da beraberinde getirmiştir (Shoup, 1968, s.229). Bir başka ifadeyle, az gelişmiş bölgeler, zengin bölgeler tarafından ekonomik bir yük olmanın dışında, aynı zamanda modernleşme önündeki toplumsal engeller olarak yorumlanmaya başlanmıştır. 1980'lerin sonuna gelindiğinde Slovenya'nın gayrisafi yurtiçi hasıla oranı Kosova'nın gayrisafi yurtiçi hasılasının yaklaşık 7.5 katına çıkmıştı (Zizmond, 1992, s.110). 1990 yılında Slovenya, Yugoslav nüfusunun yaklaşık %8'ini oluşturmasına rağmen Yugoslavya genelindeki toplumsal mal üretiminin %16'sını gerçekleştirirken, ülkenin toplam ihracat ve ithalatının yaklaşık %25'ni karşılıyordu. Diğer tarafta Kosova ise benzer nüfus oranıyla toplumsal mal üretiminin sadece %2'sini üretebilirken, ihracat ve ithalata yaptığı katkı %1 oranındaydı (Dallago ve Uvalic, 1998, s.74). Bunun yanında bu dönemde, ekonomik gelişmelerden olumsuz etkilenen zengin bölgeler, daha az gelişmiş bölgelere yapmaları gereken zorunlu yardımları yapmak istememeye başladı ve az gelişmiş bölgeler de ekonomik anlamda sorunlu ve yanlış yönetilen kalkınma projelerinin faturalarının kendilerine ödetildiğini iddia etti. Merkezi yönetimin sorunların üstesinden gelmek için uygulamaya çalıştığı merkezileştirici ekonomi politikaları ve makro-ekonomik önlemler, kuzey bölgesindeki ekonomik etkinliği olumsuz etkilemeye başladı (Zizmond, 1992, s.111). Merkezi yönetim aynı zamanda güneydeki ekonomik sorunların önüne geçmek için kuzeyden daha çok kaynak elde etmeyi amaçladı. Tüm bu gelişmeler ışığında ekonomik sorunlara ve bu sorunları çözmek için geliştirilen politikalara kuzey cumhuriyetlerinde tepkiler arttı ve 1980'lerde zengin kuzey cumhuriyetlerinden fakir güney cumhuriyetlerine aktarılan sosyal güvenlik oranları büyük oranda azaldı (Brown, 1997, s.300). 1980'lerin sonuna gelindiğinde ise gelişmiş kuzey cumhuriyetleri için Yugoslavya'dan ayrılmak ekonomik sorunların önüne geçmek için tek yol olarak görünmeye başladı.

Diğer taraftan daha az gelişmiş bölgeler ise zengin bölgeler tarafından ekonomik anlamda sömürüldüklerini iddia etmeye başlayıp, ekonomik farklılıkları ortadan kaldıramadığı için merkezi yönetimi suçladılar. Güney cumhuriyetleri, kuzey cumhuriyetlerine ucuz işgücü, hammadde ve enerji sağlarken kuzeyden yüksek fiyatlarla satın almak zorunda kaldıkları endüstriyel malların sömürü düzenini devam

ettirdiği yönündeki iddialarını daha yüksek sesle dillendirmeye başladılar (Dallago ve Uvalic, 1998, s.75). Derinleşen ekonomik sorunlar sonucunda güney cumhuriyetlerde işsizlik oranı %20, hatta %30 oranlarına ulaştı (Brown, 1997, s.300). Tüm bu yapısal ekonomik sorunların çözümü, bölgeler arasındaki ekonomik eşitsizliklerin azaltılması iken 1980'lerde süreç tam tersi yönde ilerledi ve bu da etno-milliyetçi eğilimleri arttırdı. Bu şartlar altında daha önce barış içinde yaşayabilmiş topluluklar daha fazla milliyetçi söylemlere başvurdu ve bir süre sonra da kendi ulus-devletlerini kurma politikaları üzerinden siyasa üretmeye başladılar (Brown, 1997, s.306). 1980'lerde her cumhuriyet kendi ekonomisini yönetmeyi, kendi ekonomik planlarını oluşturmayı, kendi yatırım önceliklerini belirlemeyi, kendi ulusal bankalarını yönetmeyi, vergi oranlarının kendileri tarafından belirlemeyi ve hatta kendi ödemeler dengesini kurmayı istedi ve talep etti (Pavkovic, 1997, s.78). Bu süreç sonunda cumhuriyetler, ekonomik anlamda diğer cumhuriyetlere karşı daha dışlayıcı tavır takındılar ve bu yüzden toplam ekonomik aktivite içerisinde cumhuriyet içi aktiviteler daha fazla yer almaya başladı. Örneğin, Sırbistan ekonomisinde yerel pazarın payı 1983'te %52.1 iken 1987'de %62.3'e yükselirken, Hırvatistan'da da bu oran aynı dönemler baz alındığında %59.7'den %67'ye yükseldi (Dallago ve Uvalic, 1998, ss.76-77). Kısacası 1980'lerde ekonomi temelli milliyetçi eğilimler de yükseldi ve bu yükselmeye önemli sebep 1980'ler boyunca derinleşen ekonomik sorunlar oldu. Tüm bu sorunlarla bağlantılı olarak da her topluluk kendi kimliklerini yeniden inşa etme süreçlerine girdi.

4.2. Milliyetçi Kimliklerin Yeniden İnşası

1980'ler boyunca ekonomik sorunlar derinleştikçe etno-milliyetçi eğilimler tüm ülke genelinde yükselmiş ve etnik kimlikler yeniden keşfedilip, hem siyasi elitler hem de topluluklar tarafından yeniden inşa edilmiştir. Bu kimliklerin yeniden inşasıysa Yugoslavya'daki toplumsal mutabakatı derinden yaralayıp, doğrudan dağılma sürecine katkı da bulunmuştur. 1980'ler boyunca kimlik inşa sürecine ağırlık veren en önemli etnik gruplardan biri Sırlar olmuştur. Bu dönemde Sırlar, ulusal anlatılarını 1. Dünya Savaşı sonrası Yugoslavya'nın kurulmasında gösterdikleri fedakârlıklar üzerinden kurgulamaya daha fazla başladı ve komünist sistem içerisinde kendilerinin buldukları dezavantajlı durumdan şikayet etmeye başladılar (Wachtel ve Bennett, 2009, s.20). 1986 yılında "Sırp Bilim Akademisi'nin" üyeleri yayınladıkları memorandumda Sırların ekonomik düzen yüzünden dezavantajlı konumda olduklarını ve bu düzenin Sırlara karşı bir çeşit ekonomik ayrımcılığa sebep olduğunu dile getirdi (Dallago ve Uvalic, 1998, ss.80-81). Bunların yanında 1980'lerde Kosova'nın yeni talepleri, Sırbistan milliyetçiliğini daha da körükledi. Ayrıca, Miloseviç döneminde Sırbistan'da Latin alfabesine daha fazla Kiril harfleri eklendi ve 1980'ler boyunca Sırp Ortodoks kilisesi, eski kiliseleri restore etmenin yanında birçok yeni kilise de kurdu (Ramet, 2002, s.36). Bu dönemde aynı zamanda Sırp milliyetçiliği tarafından 1389 Kosova Savaşına daha fazla atıfta bulunulmaya başlandı ve tüm bu yöntemlerle Sırp kimliği 1980'ler boyunca yeniden kurgulandı (Dallago ve Uvalic, 1998, s.81). 1980'ler boyunca tarihsel olaylar; kitle yürüyüşleri ve dini seremonilerle "halkı, devleti ve kiliseyi" bir araya getirme sloganıyla kutlandı veya anıldı (Pavkovic, 1997, s.90). Bu dönemde ayrıca Tito dönemi anti-Sırpçı bir dönem olarak anılmaya başlandı ve Tito döneminde bir çok endüstriyel tesisin Sırbistan'dan Slovenya ve Hırvatistan'a transfer edilmesi Tito'nun Sırbistan'ı yağmalama ve zayıflatma politikası olarak gösterildi (Ramet, 2002, s.52). O yüzden Sırbistan içerisinde anti-Yugoslav eğilimler arttı ve Sırbistan milliyetçiliğine vurgu daha görünür hale geldi. Tüm bu yöntem ve politikalarla Sırbistan milliyetçiliği için tarih yeniden yorumlandı ve din ve dil gibi araçlarla Sırların diğer topluluklardan farklılıkları gösterildi. Kısacası 1980'ler boyunca Sırbistan kimliği Sırbistan

milliyetçiliği etrafında yeniden şekillendi ve güney Slav halklarının birliği projesinden vazgeçildi.

Tarihin yeniden yorumlanması, dilsel ve dinsel farklılıklara vurguda bulunma ve Tito dönemini gayri-i meşrulaştırma politikaları, 1980'ler boyunca Yugoslavya'da sadece Sırp'ların hayata geçirdikleri politikalar değildi. 1980'lerde Hırvatlar, Arnavutlar ve Boşnaklar, Tito'nun Rankoviç ile birlikte yürüttüğü merkezileştirici politikalara atıflarda bulunup, bu politikaların Sırp olmayanların aleyhlerine sonuçlar doğurduğunu savundular (Ramet, 2002, s.53). 1988 yılına gelindiğinde bütün cumhuriyetler liderlerinin Tito ile fikri anlamda hemen hemen hiç ortak noktaları kalmamıştı (Pavkovic, 1997, s.77). Kısacası Tito mirası, 1980'lerde birçok Yugoslav topluluk için meşruiyetini kaybetmişti. Bu meşruiyet kaybının bir diğer yorumu ise ortak Yugoslav kimliğinden topyekûn vazgeçilmesiydi.

Hırvatistan'da da ulusal anlatı, 1980'ler boyunca Hırvat milliyetçiliği üzerinden şekillendi. Hırvat anlatı; Sırp'ların tarihsel sıkıntı ve acılarını minimize ederken, tarihsel anlatıyı daha çok kendi kurbanlıkları üzerinden kurgulamaya başladı (Wachtel ve Bennett, 2009, s.22). 1980'lerde Hırvatlar için Yugoslavya sadece Sırbistan hegemonyasının bir maskesiydi. Her ne kadar Hırvatların Hırvat kimliğine vurgusu daha önceki dönemlerde başlasa da bu vurgu 1980'ler boyunca daha belirgin hale geldi. Hırvatlar için Hırvat dilinin Sırp dilinden anayasal olarak ayrılması önemli siyasi amaçlardan biri oldu ve bu yüzden tıpkı Sırp'lar gibi Hırvatlar da ortak noktalardan daha çok diğer topluluklardan farklarını ön plana çıkarmaya başladı. Hırvat ideologlar aynı zamanda tarihsel olarak Hırvat devletin devamlılığında bahsedip, tarih boyunca Hırvatların bu bölgede olan tarihsel varlığını savundu. Bu idari devamlılığın içerisinde faşist Bağımsız Hırvatistan Devleti ve 1945 sonrası federal Hırvatistan cumhuriyeti de mevcuttu (Pavkovic, 1997, s.92). Kısacası 1980'lerde Hırvatlar da tıpkı Sırp'lar ve hatta Arnavutlar gibi tarihsel varlıklarını ispat yarışına girişti, orta çağ devletlerine daha fazla atıflarda bulunmaya başladı ve tüm bu karşılıklı iddialar, farklı topluluklar arasındaki çatışmaları kaçınılmaz kıldı (Pavkovic, 1997, s.98). Kısacası 1971 Hırvat Baharında Hırvatlar, kültürel ve dilsel farklılıklarına vurgu yapsa da Hırvat kökenli olan Tito'nun ölümü sonrası ve ekonomik krizin daha da derinleşmesi sonucu Hırvat kimliğinin kristalleşmesi 1980'lerde daha görünür oldu. Bu yüzden Yugoslav idealinin tam anlamıyla Hırvatlar için de çökmesi 1980'lerde gerçekleşti.

1980'lerde Slovenler de Hırvatlara yakın bir pozisyon izledi ve Yugoslavya ile ilgili kaygıları benzerdi. Slovenler ekonomik yapı ile ilgili hoşnutsuzluklarını 1980'lerde arttırdı ve ekonomik anlamda sistem tarafından sömürüldüklerini iddia ettiler. Ayrıca Sloven emeği tarafından üretilen ekonomik fazlanın diğer bölgelerdeki yatırımlarda kullanılması konusunda hoşnutsuzlukları arttı. Her ne kadar Slovenler, tarihsel anlamda merkezi bütçeye en fazla katkıda bulunan cumhuriyet olsa da 1980'lerde ülke genelinde yaşanan ekonomik kriz Slovenler arasında artan hoşnutsuzluğun temel sebebi oldu. 1980'lerin sonuna gelindiğinde Sloven milliyetçileri için bağımsızlık, sürekli düşüşte olan gayrisafi yurtiçi hasılanın önüne geçmek için tek yol olarak görünmeye başlandı (Zizmond, 1992, s.111). Bir diğer deyişle, Slovenya için Yugoslavya'nın dışında olmak içinde olmaktan ekonomik anlamda daha yararlı göründü. Bu bağlamda ekonomik sorunlar ve az gelişmiş bölgelere aktarılan fonlar, bu dönemde Sloven milliyetçi elitin en önemli konularından biri oldu (Burg, 1986, ss.172-173). Ekonomik hoşnutsuzluğa bağlı olarak Sloven milliyetçiliği 1980'lerde yükselişe geçti ve 1980'lerde Sloven diline vurgu arttı ve kültürel ve dilsel farklılıklar daha fazla ön plana çıkarıldı. Dilsel ve kültürel farklılıkların yanı sıra tarihsel, felsefi, ekonomik,

sosyal ve hatta dini sebepler ayrı bir Sloven devletinin kurulması gerektiği yönünde ön plana çıkarılan diğer argümanlar oldu (Pavkovic, 1997, s.91).

1980'lerde bir diğer yükselişte olan kimlik de Boşnak kimliği idi. Boşnak halkı tarihsel anlamda Güney Slav birliğinin bir parçası olarak görülmele birlikte Boşnakların Müslüman kimliği zamanla Boşnakların ayrı bir etnik grup olarak kabul edilmesine yardımcı oldu. Bu yüzden Boşnak kimliği tarihsel anlamda yeniden tanımlamalara maruz kaldı. 1980'ler boyunca yükselişe geçen Boşnak milliyetçiliğinde; din, Osmanlı mirası ve yönetimi önemli bir yere sahip oldu. Hatta Bazı Boşnak gruplar kendilerini etnik anlamda Türk olarak tanımladı (Yenigün ve Hacıoğlu, s.179). Bu tip bir tanımlama sadece Boşnaklar tarafından değil, bazı durumlarda anti-Boşnak gruplar tarafından da kullanılıp kendi milliyetçi jargonlarına eklendi. Sırp lider Miloseviç'in Kosova savaşına yaptığı atıf ve bu savaş üzerinden milliyetçi söylem üretmesi bunun açık örneğiydi.

1980'lerde gözle görülür yükselişte olan bir diğer milliyetçilik Arnavut milliyetçiliğiydi. 1981 ayaklanmalarıyla merkezi yönetimden daha fazla hak talep eden Arnavutlar, mevcut sistemden duydukları hoşnutsuzluğu dile getirmişlerdi. 1981 gösterilerinde ekonomik durumdan hoşnutsuzluk da önemli bir yere sahip olmuştu. Kosovalılar için artık Yugoslavya'nın parçası olmak ekonomik anlamda zarar verici bir hal almaya başlamıştı. Kosova Arnavutları, aynı zamanda 1980'lerde Arnavutların bölgedeki en eski halk olduklarını ve Arnavutların bulunduğu bölgelerin Arnavutlara ait olduğunu iddia etmeye başladılar. Bu argüman üzerinden de özerk statü yerine cumhuriyet statüsüne sahip olmaları gerektiğini iddia ettiler. 1989 yılında Kosova'nın özerk yönetiminin Miloseviç yönetimi tarafından yürürlükten kaldırılması sonrası ise Sırp ve Arnavutlar arasındaki gerilimler daha da arttı (Wachtel ve Bennett, 2009, s.27). Kısaca 1980'ler boyunca bütün topluluklar kendi milli kimliklerini yeniden kurguladı. Bu yeniden kurgulamanın temel sebeplerinden biri ekonomikken, bu süreç aynı zamanda ortak Yugoslav kimlik idealinin çökmesi anlamına geliyordu. Bir diğer ifadeyle, Yugoslavya her ne kadar resmi olarak 1990'larda çökse de ülke içindeki bir çok grup için bu çöküş 1980'lerde yaşandı.

4.3. Yugoslav Kimlik İdealinin Çöküşü

1980'ler boyunca yapılan kamuoyu yoklamaları ve 1991 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına bakıldığında hem ortak Yugoslav kimliğinin zayıfladığı hem de etno-milliyetçi eğilimlerin arttığı görülmektedir. 1989 yılında yapılan araştırmalara göre Yugoslavya'da toplulukların kendi gazete ve yayınlarına daha fazla güvendiği sonucu ortaya çıkmıştır. Toplulukların kendi gazetelerine daha çok güvenmesi ise ülkede artan etnik kutuplaşmaya örnek olarak gösterilmektedir. Araştırmaya göre, Sırp'ların %56'sı Sırp yayınlarına, Hırvatların %76'sı Hırvat yayınlarına, Slovenlerin %72'si Sloven yayınlarına, Karadağlıların %68'i Sırp ve Karadağ yayınlarına güvendiğini belirtmiştir (Ramet, 2002, ss.39-40). Bu oranlar açıkça göstermiştir ki 1980'lerde her topluluk için kendi toplulukları daha güvenilir bir noktaya ulaşmış, bu da dolaylı olarak milliyetçi eğilimleri körüklemiştir.

1981 yılına kıyasla 1991 yılında kendini Yugoslav olarak tanımlayanların sayısı da Yugoslavya genelinde düşüş yaşamıştır. Halbuki 1971 yılında 273.000 kişi kendini Yugoslav olarak tanımlarken bu sayı 1981 yılında 1.219.000'e ulaşmış ve bu sayının 1991'e kadar daha da artacağı tahmin edilmiştir (Jovic, 2001, s.107). Fakat beklentinin tersine 1981'den 1991'e kadar geçen dönemde bu oran iyice düşmüştür. Kendini Yugoslav olarak tanımlayanların oranındaki düşüş, açık olarak toplulukların Yugoslav ortak kimliğinden vazgeçtiğini göstermektedir. Kendini Yugoslav olarak

tanımlayanların oranı Bosna-Hersek'te 1981'de %7.9'dan 1991'de %5.5'e, Slovenya'da %1.4'den %0.6'a, Hırvatistan'da %8.2'den %2.2'ye, Sırbistan'da ise bu oran %4.8'den %2.5'e kadar gerilemiştir. Yugoslavya genelindeyse kendini Yugoslav olarak tanımlayanların oranı 1981 yılında %5.4 iken, bu oran 1991 yılında %3 oranına düştü. Her ne kadar cumhuriyetler içerisinde kendilerini Yugoslav olarak tanımlayanların oranı 1981 yılında da düşük olsa da 1980'ler boyunca yaşanan ekonomik sorunlar ortak Yugoslav kimliğine olan inanca doğrudan olumsuz etkide bulunmuştur. Bu dönemde Yugoslavya'da yaşayan halklar ortak Yugoslav kimliğine olan inançlarını daha fazla topluluk kimliklerine kaydırmış ve bu kayış, ülkede farklı milliyetçilik anlayışlarının yükselmesine zemin hazırlamıştır. Kısacası ekonomik göstergelerdeki gerileme Yugoslavya'daki kimliklere doğrudan etki etmiştir.

Tablo 5: 1981 ve 1991 Nüfus Sayımlarına Göre Kendilerini Yugoslav Olarak Tanımlayan Yugoslavya Vatandaşlarının Oranı

Kaynak: Cohen, 1993, s. 175.

	1981(Yüzde)	1991 (Yüzde)
Bosna-Hersek	7.9	5.5
Slovenya	1.4	0.6
Hırvatistan	8.2	2.2
Makedonya	0.7	-
Karadağ	5.3	4.0
Sırbistan	4.8	2.5
Voyvodina	8.2	8.4
Kosova	0.2	0.2
Toplam	5.4	3.0

Tüm bu artan milliyetçi eğilimleri önlemek için merkezi yönetim 1980'ler boyunca merkezileştirme politikalarına ağırlık vermiş ama bu politikalar ülke genelinde daha çok Sırbistan hegemonyasını sebep olmuş ve bu hegemonya, toplulukların hoşnutsuzluklarını daha da arttırmıştır. Bu hoşnutsuzluklar, cumhuriyetleri Yugoslavya'dan ayrılma konusunda daha da motive etmiştir (Lendvai ve Parcell, 1991, s.259). Hem ülke içerisinde ekonomik sorunların derinleşmeye devam etmesi hem de ekonomik eşitsizliklerin ortadan kalkmaması sonucunda sadece idari ve siyasi adımlar, topluluklar arasındaki gerilimleri arttırmaktan başka bir sonuç getirmemiştir. 1987 yılında Miloseviç'in Sırbistan Komünist Birliği'ni ele geçirmesi, bu tarihten sonra gerçekleştirdiği politikalar ve yükselen Sırp milliyetçiliği, diğer topluluklarda kaygıyla karşılanmış ve bu kaygılar, karşı milliyetçi akımları daha da kuvvetlendirmiştir. Tüm bu gelişmeler sonunda Slovenya, 27 Eylül 1989 yılında bağımsızlığın yolunu açan anayasal değişikliklere gitmiş (Wachtel ve Bennett, 2009, s.35) ve 26 Aralık 1990 tarihinde Slovenya Parlamentosu 6 ay içerisinde Yugoslavya'dan ayrılmayı planladıklarını duyurmuştur. Hırvatistan da Slovenya'ya benzer bir tutum takınarak 19 Mayıs 1991 tarihinde bağımsızlık referandumu organize etmiştir. 25 Haziran 1991 yılında ise her iki ülke bağımsızlıklarını ilan etmiş ve bu bağımsızlıklar Yugoslavya'nın parçalanmasına ve daha da kötüsü 1990'lar boyunca farklı topluluklar arasında gerçekleşecek olan silahlı çatışmaların ilk kıvılcımını oluşturmuştur.

Hechter'in temel argümanları üzerinden Yugoslavya'daki süreç incelendiğinde Hechter'in milliyetçilik yaklaşımıyla Yugoslavya'daki süreç arasında önemli benzerlikler görünmektedir. İlk olarak Hechter açısından homojen ulus bulmak zordur ve her devlette iki veya daha fazla kültürel grup bulunmaktadır. Güney Slavlarının Birliği aşamasında da çok sayıda farklı kültürel grup, ortak bir kimliğin inşası ideali etrafında bir araya gelmiştir. Bu yüzden Yugoslavya'daki milliyetçi akımları incelemek adına Hechter'in yaklaşımı iyi bir temel oluşturmaktadır. İkinci olarak Hechter, aynı devletteki farklı kimlikler arasında iki tip ilişkinin ortaya çıktığını savunmakta ve bu gruplar arasında ya asimilasyonun ya da milliyetçiliğin ortaya çıktığını iddia etmektedir. Yugoslav ortak kimliğini inşa etmek için bir araya gelen farklı kültürel grupların zaman içerisinde ortak kimliğe asimilasyonu gerçekleşmemiş ve bu bağlamda bir diğer seçenek olan milliyetçi akımlar, Yugoslavya içerisinde görünür ve baskın olmuştur. Bu noktada da Hechter'in milliyetçilik anlayışı, Yugoslavya'daki süreç açısından etkinliğini korumaktadır. Üçüncü olarak Hechter, milliyetçiliğin temelinde ekonomik sebeplerin olduğunu belirterek ülke içerisinde ortaya çıkan gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasındaki ekonomik ilişkilerin doğrudan grup ve ulusal kimliklere etki ettiğini savunmaktadır. Yugoslavya örneğinde de Hechter'in argümanına uygun olarak tarihsel süreçte Yugoslavya'daki cumhuriyetler arasındaki ekonomik ilişkiler, doğrudan hem ortak Yugoslav kimliğine olan yaklaşımı hem de etno-milliyetçi kimlikleri doğrudan etkilemiştir. Dördüncü önemli nokta, Hechter; milliyetçi akımları, merkez ve çevre ilişkisi üzerinden analiz eder ve merkez ve çevre arasında sömürü düzeninin devam etmesinin grup içi kimlikleri güçlendirirken gruplar arasındaki ilişkilere zarar verdiğini savunur. Yugoslavya örneğinde de farklı bölgeler arasındaki ekonomik ilişkiler ve bölgeler arası ekonomik adaletsizlikler, Yugoslavya'nın kuruluşundan itibaren önemli bir sorun olmuş ve bu sorun ortak Yugoslav kimliğinin inşasını doğrudan etkilemiştir. Bu yüzden Hechter'in dahili sömürgecilik anlayışı, Yugoslavya'daki etno-milliyetçiliklerin varlığını koruması, ekonomik gelişmelerle de bağlantılı olarak grup içi dayanışmaların artması ve gruplar arası gerilim ve güvensizliğin yükselmesini açıklaması açısından ön plana çıkan bir yaklaşımdır. Fakat Hechter, Anglosakson ve Kelt gruplar üzerinden kurguladığı milliyetçilik anlayışını uzun bir zaman dilimini inceleyerek oluşturmuş ve tarihsel olarak Britanya'nın kendine has durumları göz önüne alınmıştır. Bu yüzden Yugoslavya gibi görece kısa ömürlü bir aktör ve *sui generis* bir siyasal yapı, daha fazla aydınlatılması gereken bir nokta olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Yugoslavya'daki süreçte sadece ekonomik olarak az gelişmiş cumhuriyetler, bağımsızlık talebinde bulunmamış, Yugoslavya içerisindeki bütün farklı gruplar kendi milliyetçi kimliklerini takip ederek Yugoslav kimlik idealinden topyekün vazgeçmiştir. Bir diğer ifadeyle, ekonomik olarak gelişmiş cumhuriyetler de siyasal olarak güçlü olan cumhuriyetler de kendilerini adaletsizliğe uğrayan, bir nevi çevre olarak tanımlama eğilimi göstermiştir. Bu yüzden farklı aktörler arasında ortaya çıkan merkez ve çevre ile ilgili kavramların algısal boyutları, Yugoslavya örneğinde incelenmesi gereken bir başka önemli nokta olarak ortaya çıkmaktadır.

5. Sonuç

1990'larda Yugoslavya'da yaşananlar sadece Yugoslavya veya Balkanlar için değil aynı zamanda dünya politikası için de önemlidir. 1900'lar boyunca yaşanan insani trajediler, uluslararası toplumun ortak hareket edememesi ve bir tane çok uluslu devletin yedi ayrı ulus devletine bölünme süreci birçok araştırmacı tarafından Yugoslavya'yı farklı bir noktaya getirmiştir. Her ne kadar Yugoslavya'nın dağılması 1990'larda gerçekleşse de ve bu dağılma sürecinde uluslararası yapıda yaşanan değişim önemli rol oynasa da Yugoslavya'nın sorunları daha eskiye dayanan tarihsel ve yapısal sorunlardır. Bu yapısal sorunlar kabaca siyasi, ekonomik ve kültürel sorunlar olarak

sınıflandırılabilir. 1980’lerde yaşanan ekonomik sorunlar ise doğrudan kültürel ve siyasi sorunlara katkı yapmış, bu yüzden de Yugoslavya’nın dağılmasında temel etken olmuştur.

Dünya Savaşı sonrası “Birlik ve Kardeşlik” sloganlarıyla kurulan Yugoslavya’da birlik sloganı ön plana çıkmış ve amaç, ortak Yugoslav kimliğinin inşa edilmesi olarak belirlenmiştir. Tito’nun Yugoslavya’sı ideolojik ve ekonomik entegrasyonun kimlikler arasındaki farklılıkların üstesinden geleceğini ümit etmiş fakat farklı cumhuriyetler arasındaki ekonomik farklılıkların bir türlü ortadan kalkmaması, entegrasyon sürecinin önündeki en büyük engel olmuştur. Bunun dışında 1960’larda ekonomilerin cumhuriyetleşmesi ve siyasi sistemin adem-i merkezîliğe kayması sonrasında birlik idealinin işlerliği tartışılmaya başlanıp kardeşlik sloganı yani farklı toplulukların bir arada yaşamasına olan vurgu daha ön plana çıkmıştır. Yine de 1960’lar ve 1970’lerde topluluklar arasında büyük gerilimler ortaya çıkmamıştır. Ayrıca 1980’lere kadar Yugoslav ekonomisi pozitif yönde gelişmeye devam etmiştir. Fakat 1973 Petrol krizi, 1980’lerde Yugoslavya’nın stratejik öneminin Batı için azalmaya başlaması ve ülke içi ekonomik durgunluk, Yugoslavya’yı büyük ekonomik sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. 1980’lerdeki bu ekonomik sorunlar, toplulukların kendi ekonomik durumları ile daha fazla ilgilenmelerine sebep olmuştur.

Tarihsel süreçte cumhuriyetler arasındaki ekonomik farklılıklar, her zaman için önemliken 1980’lerde yaşanan ekonomik sorunlar bu ekonomik farklılıkları daha da önemli bir sorun haline getirmiş ve ekonomik sorunlar derinleştikçe topluluk milliyetçilikleri yükselmiştir. Bu yüzden Michael Hechter’in milliyetçilik kuramı ve dahili sömürgecilik kavramı hem Yugoslavya’da tarihsel süreçte neden ortak Yugoslav kimliğinin kurulamadığını hem de 1980’lerde yaşanan ekonomik sorunların nasıl milliyetçi eğilimleri körüklediğini açıklamaları açısından ön plana çıkmaktadır. Hechter’a göre modernizasyon sürecinin eşitsiz dağılımı sonrası ülke içerisinde iki grup ortaya çıkar ve bu gruplar, gelişmiş ve daha az gelişmiş grup olurlar. Bu iki grup arasında güç ve kaynaklar eşitsiz dağılırsa grup içi bağlılıklar artar ve bireyler, kendilerini bu gruplar veya farklı etnik kimlikler üzerinden tanımlamaya başlar. Bu yüzden ekonomik entegrasyon süreçlerinin başarısız olduğu süreçlerde etnik bilinç canlılığını korur. Yugoslavya’daki süreci açıklaması açısından dahili sömürgecilik kavramı iyi bir kuramsal çerçeve çizmektedir. Hechter’in milliyetçiliği ekonomi üzerinden açıklaması ise 1980’lerdeki ekonomi ve artan milliyetçilik arasındaki ilişkiyi açıklaması bağlamında değerlidir. 1980’lerde ekonomik sorunlar derinleştikçe her cumhuriyet kendi ekonomik sorunlarının çözümüne öncelik vermiş ve diğer cumhuriyetlerdeki sorunlara çözüm olmayı reddetmiştir. Bir diğer ifadeyle, ekonomik sorunlar arttıkça milliyetçi eğilimler de artmıştır. Bu dönemde her cumhuriyet ekonomik sorun yaşa da cumhuriyetler arasındaki ekonomik farklılıklar daha da artmış ve bu artan farklılıklar toplumsal mutabakatı sakatlamıştır. Yugoslav ekonomisinin 1980’lerde çökmesi hem gelişmiş cumhuriyetler hem de az gelişmiş cumhuriyetler tarafından artan milliyetçi eğilimler için bahane olarak kullanılmıştır.

1980’ler boyunca ekonomik sorunlar derinleştikçe her topluluk kendi milliyetçiliklerine daha fazla önem vermiştir. Bu süreçte topluluklar sadece ekonomik sorunlara milliyetçi refleksler geliştirmemiş, bunun yanında toplumlar kendi tarihlerini yeniden yorumlamış ve dinsel ve dilsel farklılıklara daha fazla atıfta bulunmaya başlamıştır. 1980’ler boyunca her topluluk, kendi kimliklerini yeniden inşa etmeye başlamış ve inşa süreçlerinin temel sebeplerinden biri de 1980’ler boyunca yaşanan ekonomik sorunlar olmuştur. Tüm bu dönüşüm sonrasında yüzyıl başında güney Slavların birliği için bir araya gelen topluluklar, yüzyıl sonunda kendi kimliklerini

idealize edip, Yugoslav kimlik idealinden vazgeçmişlerdir. Bu tip bir dönüşüm de 1990'larda Yugoslavya'nın dağılmasına sebep olmuştur.

Kaynakça

Brown, M. B., *The Role of Economic Factors in Social Crisis: The Case of Yugoslavia*, New Political Economy, Cilt: 2, Sayı: 2, 1997.

Burg, S. L., *Elite Conflict in Post-Tito Yugoslavia*, Soviet Studies, Cilt: 38, Sayı: 2, 1986.

Chaloult, N. B., Chaloult, Y. *The Internal Colonialism Concept: Methodological Considerations*, Social and Economic Studies, Cilt: 28, Sayı: 4, 1979.

Cohen, L. J., *Broken Bonds: The Disintegration of Yugoslavia*, Westview Press, 1993.

Dallago, B., Uvalic, M., *The Distributive Consequences of Nationalism: The Case of Former Yugoslavia*, Europe-Asia Studies, Cilt: 50, Sayı: 1, 1998

Hechter, M., *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development: 1536-1966*, University of California Press, 1975.

Hodson, R., Sekulic D., Massey G., *National Tolerance in the Former Yugoslavia*, The American Journal of Sociology, Cilt: 99, Sayı: 6, 1994.

Jovic, D., *The Disintegration of Yugoslavia: A Critical Review of Explanatory Approaches*, European Journal of Social Theory, Cilt: 4, Sayı: 1, 2001.

Lahiri, A. K., *Money and Inflation in Yugoslavia*, IMF Staff Paper, Cilt: 38, Sayı: 4, 1991.

Lendvai, P., Parcell, L., *Yugoslavia without Yugoslavs: The Roots of the Crisis*, International Affairs, Cilt: 67, Sayı: 2, 1991.

Özkırımlı, U., *Theories of Nationalism*, Palgrave, 2000.

Pavkovic, A., *The Fragmentation of Yugoslavia: Nationalism in a Multinational State*, St. Martin's Press, 1997.

Payne, J. E., *Yugoslav Price Inflation: An Empirical Investigation*, The Journal of Developing Areas, Cilt: 25, Sayı: 3, 1991.

Prasnikar, J., Pregl Z., *Economic Development in Yugoslavia in 1990 and Prospect for the Future*, The American Economic Review, Cilt: 81, Sayı: 2, 1991.

Ramet, S. P., *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milosevic*, 4. bs., Westview Press, 2002.

Shoup, P., *Communism and Yugoslav National Question*, Columbia University Press, 1968.

Wachtel, A., Bennett, C., *The Dissolution of Yugoslavia*, (eds.) Ingraio, C., Emmert, A. E., *Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholars' Initiative*, 2. bs., Purdue University Press, 2009.

Yenigün C., Hacıoğlu Ü., *Bosna Hersek: Etnik Savaş, Eksik Antlaşma*, (eds.) İnat, K., Duran, B., Ataman, M., *Dünya Çatışma Bölgeleri*, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Zizmond, E., *The Collapse of the Yugoslav Economy*, Soviet Studies, Cilt: 4, Sayı: 1, 1992.